

2. Насмінчук І. Заголовок у системі поетикальних засобів прози Марії Матіос *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2013. № 33. С. 224–227.

ДЖЕРЕЛА

1. Матіос М. Нація [Текст] / 5-те вид. Львів : ЛА «Піраміда», 2010. 256 с.

*Богдана Ковалюк
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Ткаченко В. І.*

МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН МАЛОЇ ПРОЗИ ВАЛЕНТИНИ МАСТЕРОВОЇ

Валентина Мастерова – сучасний прозаїк, чиї твори ще з кінця ХХ століття вражають читачів глибиною філософського осмислення проблем духовності, культури, комунікації. Вона змальовує реалії життя, історії роду та народу. Тому актуальність нашого дослідження зумовлена потребою системно проаналізувати твори малої прози письменниці різних років.

Життєпис Валентини Мастерової розпочався в селі Сивки Чернігівського району. Населений пункт за проектом комуністичної партії, мали поглинути води Дніпра, коли «вибудовували» Київське водосховище. Не сам Славута проковтнув, не похлинувшись, ціле село, а так спроектувала комуністична партія, що визначала не тільки долі людей, але й русла рік. Розкидані по усюдах, сивківці у різних районах прочитали «Сучу дочку» і стали здзвонюватися: «Це ж наша, сивківська!» [Брагінець 2015]. Хоча прізвище вона змінила, та впізнали – по героях, по мові, по душевному настрою...

Цікаву сторінку літературної біографії становлять романи «Суча дочка» та «Смарагд». Вони знайшли своє належне місце в читацькій та науковій спільноті. Романістика показує гіркий життєвий досвід, у якому пізнається дійсність, що винагороджує за правдивість вчинків і подій, демонструє яскравість та переконливість людських доль і характерів, майстерні діалоги. Ця книжка «вчить добра, справедливості, прощення, які вельми

потрібні в нашому розшарпаному, зболеному, криміналізованому суспільстві», – вважає Шевченківський лауреат Юрій Мушкетик [Мастєрова 2016: 6].

Не менш вразливими, чуттєвими та глибокими є твори малої прози, що увійшли до видання «На тому боці». Збірка сповнена глибиною й легкістю короткої прози. Аналіз текстів засвідчив, що авторка обрала форму щоденника, в якому відкрито глибину душі, всі болі та спогади. Про сокровенне кожен із героїв говорить з максимально відкритою душею, сповідальністю. Головними темами є «відгомін родинного затишку», «болю змарнованого життя», «м'якого спогаду про родичів», «давні перекази, легенди та спомини». Вся магія текстів міцно вплетена в реалії повсякденного життя полісян. І хоч усі розповіді й здаються констатаціями фактів, сторінками життя, але вони містять глибокі переживання та тривожні роздуми. Відтак їх складно переказати, а значно легше залишити на серці, як наслідок післясмаку прочитання.

Перший твір у збірці – оповідання «Сиродій». У ньому показано традиційну патріархальну сім'ю, де старші чоловіки (дід і батько) володіють владою та можливостями, а інші – отримують підтримку за виконання гендерних ролей та покладені на них сподіванки. У сім'ї є три сестрички. Старші сестри цілком задоволені своїм становищем (дід дарує їм нові вбрання, тато привозить гостинці, за що вони чемно сидять у нього на колінах), тому що вони відповідають стереотипним гендерним очікуванням, натомість маленька героїня з самого народження не відповідає заданим канонам, тому її життя в традиційній патріархальній родині є нестерпним: *«За який мені гріх на старості ще й байстрюка годувати?»* (В. Мастєрова, с. 5), *«...дід плаття нового не купив і мамі ніколи мене перевдягти, ще й розчісуватися я тоді сама не вміла»* (В. Мастєрова, с. 6), *«... дід почав кричати, що мама хоче тата в тюрму. А баба каже, що я не здохну»* (В. Мастєрова, с. 7).

Дівчинка не розуміє, що вона є свідченням порушення патріархальних правил, свідченням любові її матері до іншого чоловіка поза шлюбом. Але, можливо, через свою дитячу наївність, або м'яке та любляче серце, вона щиро захоплюється мамою, родиною, з нетерпінням чекає батька та мріє посидіти в нього на колінах: *«Мама в мене дуже красива – всі в селі про це кажуть.*

Тільки боязка моя мама. Всіх боїться: і бабу, і діда, і особливо – тата, коли він має приїхати» (В. Мастерова, с. 5).

Розуміємо, що тато покинув сім'ю і приїздить лише раз на рік, усі його піклування про дітей зводяться до гостинців. У цьому вбачаємо наскрізну проблему патріархального культу чоловіка, безумовного ставлення до нього як до божества.

Крім того, у тексті чітко виписана проблема насильства. Баба й дід чинять щоденне психологічне насильство над своєю дочкою, обравши сторону її чоловіка: *«дід з бабою завжди дорікають мамі, що не вмiла шануватися. Кажуть, що їй такого чоловіка Бог послав, якого вона й мiзинця не варта»* (В. Мастерова, с. 6). А мати ж у свою чергу знущається над молодшою донькою, одного разу вона навіть намагалася її вбити: *«... Як узялася за мою шию, я аж крикнула, бо від них мені дихати не стало чим. Мама тоді впала на підлогу і билася об неї головою»* (В. Мастерова, с. 6). Не лише мати, а й тато не тільки байдуже ставиться, але й вдається до тілесних покарань: *«Скалочка з тарілки вдарила у голову. Мама спочатку ухопила мене за руку й почала бити, а коли побачила кров – злякалася й заплакала»* (В. Мастерова, с. 7).

Після цього випадку дівчинку забрали до дитячого будинку, але й тоді вона продовжує любити та чекати: *«А я так хочу, щоб тато мене побачив. Я тепер не така: у мене й платтячко чисте, і волосся вже вмiю сама заплітати...»* (В. Мастерова, с. 9).

Іншою є проблема відчуження персонажа через втечу в алкогольну залежність чи «хапання» за промінчик віри в новелі «Клятий». Читаючи твір, усвідомлюєш істину прислів'я: «Найскладніша людина – проста».

Внутрішня боротьба людини, яка вже нібито наважилася розставити крапки з безглуздим існуванням, отримує імпульс співчуття від бабусь-молільниць у церкві: *«... вони розступаються перед Клятим, який і материне поховання пропийчав, але ж прийшов із розкаянням...»* (В. Мастерова, с. 14). Тим самим В. Мастерова дарує надію на духовне воскресіння людини.

У цьому тексті, як і в інших, спостерігаємо просту манеру викладу, вживання коротких речень, віртуозне володіння прийомом невидимого навіювання (коли нав'язлива думка про смерть піднімає погляд персонажа до стелі і звертає його увагу на гак для колиски, показуючи бачення себе збоку).

Знаковим є твір «Так плакало дерево». Новела присвячена світлій пам'яті батька і батьківщині – рідному селу Сивки. Людей дезінформували та змушували виселятися з домівок, забувати про «сродну» працю на землі своїх пращурів. Найбільший трагізм помічаємо під час розкриття хати та рубання крокв: *«Німує натовп, що зібрався, наче на пожежу, знесилено опадає на землю мати...»* (приголомшена звісткою, яка застала її під час прання на річці), *«спершись на палицю, шепоче молитву безпорадна бабуся, а до неї горнутья, шукаючи захисту, онуки...»* (В. Мастерова, с. 20).

Психологічно стисло, але кінематографічно вражаюче, виписано сцену конфлікту між селянами і владою, яка асоціюється з образом чужих, а її дії – з кримінальним злочином: руйнуючи дах, *«з висоти незадоволено дивилися на селян засуджені за злочин, що відтепер стали страхом і карою для цих беззахисних людей»* (В. Мастерова, с. 21). Найвищою ланкою світової несправедливості стає удар блискавки в напівзруйновану хату – таким чином роздуми про беззахисність маленької людини доведено до найвищої точки.

Образ батька Миколи увібрав у себе найкращі риси народного характеру: працьовитість, вдумливо-дієву любов до природи, розважливу непоступливість, мудру чуттєвість. Це виявляється в мові жестів батькових рук, у лаконічних діалогах, які є результатом напруженої внутрішньої роботи (короткі репліки до матері, яка затялася покидати рідну піч і рідні могили; з водієм, що зачепив вербу і розірвав кору; з дядьком Василем, який по-споживацьки прицінюється до врятованої батьком верби). Сам батько асоціюється з вербою (*«Он усе пропадає пропадом, а ти – дерево. Знайшов, що жаліти»*) (В. Мастерова, с. 24).

Про те, що людське життя – це іграшка в байдужих руках, свідчить драматичне оповідання «Не той». Протистояння в тексті відбулося між інтересами механізатора та голови колгоспу, в якого замість серця – цифри плану, у відмежуванні холодної «ляльки» в медхалаті пологового відділення від болісних переживань батька про застуду немовляти-сирітки, в агресивності пихатих міліціонерів райвідділка, які компенсують невдоволення на людині, що підвернулася під гарячу руку, і заради вигранки забивають до смерті хлібороба, який їх годує.

Не протистояння, а безмежне терпіння й покірність матері перед лихою долею – домінантний мотив повісті «Мати».

Безпросвітня праця в гною на фермі і вічне порання в сільській господі, чоловікове пияцтво, грубі докори і п'яна хтивість, люті побої і безгрошів'я... І раптом – синова правда про неї саму, про приреченість «ішачити», коритися, бути беззахисною, жаліти у сліпому невіданні своїх визискувачів і їхніх розпещених синів. Морок безправ'я такий щільний, що сільській Марії здається, що навіть Божа Матір із церковної ікони ступає прямо на неї. Єдине, з чим героїня не може змиритися, що її сина звинувачено в убивстві, а значить, тінь провини падає й на неї, матір, бо виховувала, бо не захистила від жорстокого світу.

Головною особливістю текстів Валентини Мастерової є позачасова актуальність її творів. Авторка в текстах виконує роль поведиря, не претендуючи на наглядча-контролера, вона допомагає з'ясувати стосунки із самим собою, з циклічністю народних історій, а також демонструє «символічну метафору української долі» [Сизоненко 2005: 6], що й визначає характер прози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брагінець С. Нове життя «Сучої дочки» Валентини Мастерової. Жінка України : електронна газ. 2015. URL: <https://ukrainka.org.ua/node/6375>.
2. Сизоненко О. Свята правда – життєва і художня : [про роман В. Мастерової «Суча дочка»]. *Літературна Україна*. 2005, 27 жовт. С. 6.
3. Царук А. Координати простої довіри і доля-мачуха. *Літературний Чернігів*. 2018. № 3. С. 168–173.

ДЖЕРЕЛА

1. Мастерова В. На тому боці : збірка. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2017. 224 с.
2. Мастерова В. Смарагд : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». 2016. 288 с.